

EDITORIÁL

JANA GERŽOVÁ

Úvodnú štúdiu aktuálneho čísla časopisu napísal Peter Tuka, doktorand na University of Glasgow, ktorý sa v dizertačnej práci venuje tvorbe Júliusa Kollera. Na rozdiel od rozsiahlej domácej a zahraničnej literatúry prichádza s novým pohľadom na jeho tvorbu, ktorú viac ako iné bádatelky a bádatelia zasadzujú do spoločensko-politickej reality totalitného režimu bývalého Československa. Snaží sa tak poukázať na špecifiká a z pohľadu západných dejín umenia i na „inakosť“ tvorby, ktorá vznikala pred rokom 1989 nielen u nás, ale v širšom regióne východoeurópskeho umenia. V prípade Júliusa Kollera akcentuje stratégiu tzv. dvojitej identity, nekompatibilitu medzi verejným (napr. Kollerova komerčná tvorba pre Dielo) a súkromným (participácia na neoficiálnej kultúre), ktorá mohla byť ochranným mechanizmom pred politickými tlakmi normalizácie. Tento „stav neurčitosti, náhleho ocitnutia sa medzi dvoma svetmi“ Tuka ilustruje na málo známej Kollerovej parafráze ikonickéj Munchovej maľby *Výkrik*, ktorú vytvoril deväťdesiat rokov po vzniku originálu a dal jej názov *Po-Krik (U.F.O.)*.

Do rubriky Profil Profilu sme oslovili výnimočnú, i keď pomerne málo známu umelkyňu Eriku Szókeovú (1977), ktorá žije a tvorí vo Veľkom Kýre. Už prvý kontakt s jej nezvyčajnými prácami, kde využíva živú matériu kváskového cesta, bol pre mňa zážitkom, ktorý sa prehlboval priamoúmerne s objavovaním ďalších vrstiev jej tvorby, kde sa mieša experiment s humorom, fotografia s performanciou, rodinná anamnéza s konštruovanou minulosťou. Rozhovor s autorkou, ako aj charakteristiku jej tvorby pripravil pre časopis Máté Csanda, vedecký pracovník Inštitútu dejín umenia a odborný asistent prof. Sebastiana Egenhofera na Viedenskej univerzite, ktorý bol kurátorom jej samostatnej výstavy *Speculum Mundi* (Galéria Medium, 2020).

V roku 2017 vytvorila Jana Kapelová videoperformanciu *Nylonové súvislosti*. Napriek trochu poetickému názvu ide o umelecký výskum zameraný na špecifický sociálny jav vo sfére umenia, ktorým je nárast prekarizácie, teda takých foriem práce, ktoré neposkytujú dostatok sociálnej a finančnej istoty. Hoci použila metódy blízke sociologickému prieskumu, nejde o chladnú štatistiku, ale – vďaka živej performancii odohrávajúcej sa v kulisách bývalého industriálneho objektu – o vizuálne prítlačivé dielo, ktoré sa dnes nachádza v zbierkach Považskej galérie umenia v Žiline. Jeho interpretáciu pre rubriku Fem pozitív napísala kritička a kurátorka Eliška Mazalanová, ktorá s Kapelovou spolupracovala na viacerých projektoch.

Hlavný tematický blok časopisu sme zastrešili spoločným názvom *Umelci/umelkyne, kurátori/kurátorky a inštitúcie*. Uvádza ho esej umelca, zakladateľa internetového portálu e-fluxu a editora e-flux journal Antona Vidoklea s provokatívnym názvom *Umenie bez umelcov?* Vidokle, odvolávajúci sa na niekoľko príkladov zo západnej inštitucionálnej praxe, bije na poplach

pred narastajúcou mocou kurátorov a kurátoriiek, ktorá sa podľa neho prejavuje okrem iného i tým, že sa kurátorský výskum, ktorého výsledkom môže byť napríklad výstava, prezentuje ako umelecká inštalácia. Dôrazne sa distancuje od toho, aby sa kurátorskej praxi pripisovala akákoľvek metaumelecká hodnota, a súčasne poukazuje na inštitucionálnu moc kurátorov a jej možné zneužitie pri rozhodovaní o zaradení, respektíve vylúčení diela do/z výstavy alebo umeleckej zbierky. I keď poznáme úspešné spolupráce (príkladom by mohla byť aktuálna výstava Erika Bindera v SNG, o ktorej píše na stránkach Profilu Ivana Moncolová), doklady o napätí medzi umelcami a kurátormi nájdeme v dejinách moderny a neskorej moderny vrátane modelového textu Roberta Smithsona *Kultúrne väzenie* (1972), ktorý napísal rok pred tragickou smrťou. Podľa neho „kultúrne väzenie nastáva vtedy, keď na umeleckej výstave kurátor zavedie svoje vlastné obmedzenia namiesto toho, aby o to požiadal umelca“. Kurátorom ďalej vyčíta, že vďaka ich manipuláciám s „falošnými kategóriami“ umelecké diela umiestnené v múzeách a galériách vyzerajú, ako keby „prešli akousi estetickou rekonvalescenciou... Pripomínajú nehybných invalidov... [sú] úplne neutralizované, neúčinné, abstraktné, bezpečné a politicky lobotomizované...“¹ Do tohto kritického kontextu zapadá anketa, v ktorej sa opakovane vraciame k minuloročnej výstave *Čas sluhov*, pripravenej v Nitrianskej galérii Ľudmilou Kasaj Poláčkovou a Adriánom Kobetičom. Svoj legitímny zámer pozrieť sa kriticky na akvizitnú politiku galérie pred rokom 1989 vizualizovali spôsobom (diela položené na podlahe, opáskované ako miesta činu), ktorý vyvoláva viaceré umelecko-historické, metodologické a v neposlednom rade i etické otázky. Na anketové otázky odpovedali Katarína Bajcurová, Beata Jablonská a Richard Gregor. Nadväzujúc na Gregorovu odpoveď, v ktorej hovorí o novom fenoméne výstavnej koncepcie, kde sa výstava chápe ako umelecké dielo, sme z archívu vybrali recenziu výstavy *Nybüvitt* kurátoriiek Petry Hanákovéj a Sandry Kusej (2002) s príznačným názvom *Výstava ako umelecké dielo*.

V bloku recenzií sa ocitli tri veľmi rôznorodé výstavy. Prvú spektakulárnu monografickú výstavu Erika Bindera (kurátorka Lucia Gregorová Stach, kurátorská asistencia Alexandra Tamášová) v našej vrcholnej zbierkotvornej inštitúcii s porozumením, ale kriticky analyzuje Ivana Moncolová. Jana Babušiaková sa pozrela na medzinárodný projekt šestice kurátoriiek, absolventiek programu kurátorských štúdií pod vedením Juraja Čarného, ktorého východiskom sa stalo 553 ideí – potenciálnych umeleckých diel, zaznamenaných v knihe francúzskeho spisovateľa a fotografa Édouarda Levého *Oeuvres/Diela* (2002). Desiatky z nich materializovalo deväť francúzskych a slovenských študentov a študentiek na výstave *The Collection of Unrealized Thoughts*, ktorá po premiére v Monaku dorazila v máji tohto roka do petržalského Hot Dock Project Space. Ako píše Babušiaková, Levého kniha, ako aj diela, ktoré vznikli na základe jeho inštrukcií, sa dotýkajú autorstva, respektíve otázky, kto je vlastne autorom: ten, kto ideu zaznamená, alebo ten, kto ju realizuje? Závažnosť týchto otázok narastá, keď si uvedomíme, že Levé vo veku 42 rokov dobrovoľne odchádza zo života desať dní po dopísaní románu *Samovražda*. Posledná recenzovaná výstava – *Vis à vis* v Galérii 19 v Bratislave (8. 10. – 15. 11. 2020) – je špecifická tým, že si ju „kurátoroval“ samotný autor, maliar Ján Berger, a recenziu napísal priateľ – maliar Ľudovít Hološka. V kontexte hlavnej témy aktuálneho čísla a štúdie Antona Vidoklea *Umenie bez umelcov?* tu máme aj opačnú stratégiu fungovania umelcov (umenia) bez kurátorov.

Lucia Miklošková pripravila pre časopis Profil recenziu publikácie *Marcel Duchamp – Veľký skrytý inšpirátor*, ktorá vyšla v roku 2018 vo Výskumnom centre Duchampovho diela v Staatliches Museum von Schwerine. Je to v poradí jej tretia recenzia monotematických kníh z tohto centra, ktoré sa detailne venujú rôznym aspektom tvorby tejto kľúčovej postavy umenia 20. storočia. Záver čísla patrí dokončeniu štúdie *Fenomén konca maľby*.

Erika Szóke: Rozpínanie vesmíru, 2019, digitálna fotografia, detail

¹ Text v preklade Jozefa Cseresa sme uverejnili v *Profile* v roku 2000, roč. 7, č. 4, s. 108 – 110.